

Recensioner.

Arkivvæsen.

I Løbet af de sidste Aar er der af Rigsarkivet bleven udsendt en Række Meddelelser og Publikationer, som tilsammen giver et Indtryk af Arbejdet indenfor denne vor vigtigste historiske Institution: *Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1906—15 og 1916—20*. Af K. r. E r s l e v (1920 og 1922), *Den civile Centraladministration 1894—1913*. Af L. L a u r s e n (1921), *Vejledende Arkivregistraturer. IV. Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede, beroende i Rigsarkivet*. Ved K. r. E r s l e v (1923) og *Rigsarkivet og Hjælpebidlerne til dets Benyttelse*. En Oversigt af K. r. E r s l e v (1923).

Fraregnet Lønningslovene af 25. April 1907 og 3. Juli 1914, der bragte nogle haardt tiltrængte Forbedringer for de underordnede Tjenestemænd, er der i Aarene 1906—20 kun bleven gennemført ganske faa vigtigere Bestemmelser vedrørende *Arkivvæsenets Organisation og almindelige Forhold*. Mere formel end reel er Betydningen af den kgl. Res. af 29. November 1918, der ophævede Rigsarkivets Deling i en Første og Anden Afdeling. Delingen var et Minde om den gamle Adskillelse mellem Gehejmearkivet og Kongerigets Arkiv, men havde i Tidens Løb mistet sin Betydning.

Modsat de fleste af de store europæiske Arkiver er det danske Rigsarkiv lige fra sin Oprettelse traadt i nærmeste Forbindelse med Centraladministrationen. Selv om den Tendens, der i en Række Aar kunde spores indenfor vort Arkivvæsen til yderligere at betone dette Forhold — en Tendens, der dog mere teoretisk end praktisk blev forfægtet af afdøde Rigsarkivar Secher — i de senere Aar er traadt stærkt i Baggrunden og har vejet Pladsen for den adskilligt rigtigere Betragtning, at Rigsarkivet fortrinsvis er en historisk videnskabelig Institution, har den dog haft den vigtige Følge, at Administrationskontorerne i stor Udstrækning *aflægger deres forholdsvis ny Arkivalier*. For Administra-

tionens Vedkommende har det den praktiske Grund, at de forskellige Myndigheder lider under en permanent Pladsmangel, ofte kun har ringe Interesse for deres Arkivalier og derfor heller ikke vil have Ulejligheden med at holde dem i Orden. Om Smaa-ting drejer det sig ikke. 1906—15 modtog Hovedarkivet ved Afleveringer fra Myndigheder o. l. ikke mindre end 16473 Bind, 31834 Pakker og 194 enkelte Læg og Stykker. 1916—20 var de tilsvarende Tal 12860, 16784 og 335. For de 3 Landsarkiver udgjorde Afleveringerne i det første Tiaar 13445 Bind, 9529 Pakker og 638 enkelte Læg og Stykker; for det sidste Femaar 9123, 8887 og 106. Som det ses, viser Tallene en meget stærk Stigning. Gennemsnitlig er Afleveringerne fra det første Tiaar til det sidste Femaar vokset med ca. 33 pCt.

Som allerede omtalt hænger denne Udvikling ikke alene sammen med Administrationens rivende Vækst, men skyldes ogsaa en øget Tilbøjelighed til at skyde Afleveringsgrænsen saa langt ned mod vor egen Tid som overhovedet muligt. I de her omtalte 15 Aar er der vel kun bleven udstedt et Par enkelte formelle Bestemmelser i denne Retning, Cirkulæret af 23. Oktober 1907 om Aflevering af Provinsbyernes Lavsarkiver, Bekendtgørelsen af 31. Maj 1911 angaaende nedlagte Skolers Arkiver samt Bekendtgørelsen af 1. April 1919 vedrørende Retsbetjentenes Aflevering af deres Kopier af tinglæste Dokumenter. Langt mere har Praksis betydet.

Blandt de saaledes afleverede Arkiver findes talrige, som er overordentlig vigtige for den historiske Forskning. Først og fremmest er der Grund til at nævne de store Afleveringer fra Udenrigsministeriet, den kgl. grønlandske Handel, af Veterinær- og Landbohøjskolens Arkiv, den almindelige Enkekasses Sager samt Skøde- og Panteprotokollerne foruden en stor Mængde Arkivalier fra de tidligere dansk-vestindiske Øer.

Drejer det sig om ældre, »historiske« Arkivalier, kan der selvfølgelig ikke rejses Indvendinger mod Administrationskontorernes voksende Tilbøjelighed til Aflevering. Noget anderledes stiller Sagen sig med Hensyn til ganske ny Akter. Hvor vidt man i denne Henseende bør gaa, vil altid blive en Skønssag. Historieforskningen kan som Argument for Arkivernes Beredvillighed til at modtage selv de nyeste Arkivalier anføre det ubestridelige Faktum, at Arkivalierne i Arkiverne beror under bedre Forhold og er Genstand for en omhyggeligere Behandling end i de forskellige Embedskontorer. Alligevel er man dog sikkert ved at gaa for vidt. Naar enkelte af Ministerierne afleverer Journalsager, som kun er indtil 2 Aar gamle, bliver Følgen alene, at

Kontorerne daglig maa laane store Mængder af lige afleverede Sager. Det samme gælder i nogen Grad Landsarkiverne. Det store og stadigt voksende Arbejde med Udskrifter af forholdsvis unge Kirkebøger kan neppe siges at være Arkivarbejde.

Meddelelsernes statistiske Oplysninger giver et Indtryk af dette daglige Ekspeditionsarbejde. Sammenlægger man 2. Afdelings Tal paa udleverede Tryksager, rekvirerede, men ikke fundne Sager og Udlaan til Brug udenfor Arkivet, hvad der praktisk talt svarer til Ekspeditionen til Ministerierne, naar man for Tiaaret 1906—15 op paa ikke mindre end 157776, i Femaaret 1916—20 paa 101963 Ekspeditioner. Statistiken kan iøvrigt paa enkelte Punkter misforstaas. Naar det saaledes oplyses, at der 1906—15 i 2. Afdeling er bleven rekvireret, men ikke fundet 25525 Sager (1916—20: 15838), kan det for den uindviede synes lidet flatterende for Personalet. I Virkeligheden drejer det sig om Rekvisition af Journalsager, som er »vist frem« til Numre i endnu ikke afleverede Journaler. Det er ogsaa med tvivlsom Berettigelse, at Statistiken under 2. Afdeling omhyggelig noterer Tallet paa »Undersøgelser«, som førte eller ikke førte til Udlaan (1906—15: 26273, 1916—20: 9450). I de 99 pCt. af Tilfældene har de paagældende »Undersøgelser« alene bestaaet i at slaa et Nummer op i en Journal og derefter forfølge Sagen gennem Fremvisninger.

En Omtale af Rigsarkivets rivende Forøgelse fører naturligt til at nævne al moderne Arkivvæsens mest brændende Spørgsmaal: *Kassationerne*. Ganske vist har en fremragende engelsk Arkivteoretiker (H. Jenkinson: *A Manual of Archive Administration*. 1922) for nylig villet hævde, at denne Opgave laa udenfor Arkivmændenes naturlige Ressort og udelukkende maatte løses af Administrationen. Neppe mange Arkivmænd vil samstemme i denne Udtalelse. Fortidens Synder taler højt om den Tilfældighed og Skødesløshed, som bliver Følgen af en saadan Ordning. I hvert Fald i Danmark vil man sikkert fra alle Sider være enig om, at Kassationer bør fastsættes ved Overenskomst mellem Administrationens og Arkivets Mænd. Meddelelserne fra Rigsarkivet 1906—20 viser, at man ikke paa dette Omraade er kommet videre end hidtil. Aarsagen er naturligvis de store Lokaleudvidelser, som i den nyere Tid har fundet Sted, og som har gjort Spørgsmaalet mindre brændende. Erfaringen viser, at i Reglen kun den bitreste Pladsmangel kan fremtvinge Kassationer. Navnlig for Landsarkivernes Vedkommende maa Sagen dog snart blive rejst. Arkiverne kan kræve ordentlige og gode Bygningsforhold, men har ikke Ret til at stille deres kostbare Krav,

med mindre de kan pege paa, at alt fuldkommen ligegyldigt er kasseret. At gemme alt er ingen Kunst og i Virkeligheden heller ikke nogen Fordel for den historiske Forsker. Arkiv- og Administrationsembedsmændenes Kundskab skal netop vise sig i deres Evne til at skille ud. Naturligvis kan man heller ikke opbevare alt, som engang kan tænkes at faa en Smule f. Eks. personal-historisk Interesse. Det maa i hvert enkelt Tilfælde afgøres, om de paagældende Sager har en saa væsentlig Betydning, at Samfundet bør paatage sig Opbevaringsomkostningerne. Forhaabentlig tager Rigsarkivet Opgaven op. Venter man for længe, bliver den vanskeligere og udsættes for at løses i en Hast, der kan afstedkomme uoprettelige Ulykker.

Rigsarkivet forøges imidlertid ikke alene ved Administrationens Afleveringer, men har ogsaa i Aarenes Løb fra Private modtaget en Række værdifulde *Gaver og Deposita*. Blandt disse er der særlig Grund til at nævne: Gehejmæraadinde Andræs's Papirer og Dagbøger, Breve fra Enkedronning Caroline Amalie, en Pakke af C. C. Halls Papirer, Wilhelm Moltke af Espes Papirer (13 Pk.), 9 Pk. Kriegerske og Regenburgske Papirer, U. v. Dirckinck-Holmfelds Papirer (3 Pk.), Biskop P. C. Kierkegaards Arkiv (7 Pk.), Tscherningske Papirer (7 Pk.) og endelig Tietgens Arkiv. Desuden det Hageske Handelsarkiv samt en Række store Godsarkiver etc. fra Søgaard, Trøjborg, Lyngbygaard og Gerdrupgaard, Rønninge-Søgaard, Dallund, Gl. Estrup, Ringsted Kloster, Grevskalet Brahesminde, Rødkilde, Børglum Kloster etc. etc. Endelig kan nævnes afdøde Professor H. B. Storcks store Seglsamling og ligeledes afdøde Arkivar Thisets omfattende Samlinger til den danske Adels Historie. Som Depositum er Karen Brahes berømte Bibliotek overgivet til Landsarkivet i Odense. Det er neppe noget Tilfælde, at saa mange fynske Godsarkiver er havnet i offentlig Varetægt. Æren derfor tilkommer først og fremmest Landsarkivar Wad. Næst efter at fremhæve, hvad der allerede er udrettet, er der maaske Anledning til at opfordre ogsaa Hovedarkivets Ledere til efter Evne at benytte og fremkalde Lejligheden til at bringe navnlig moderne Politikeres skriftlige Efterladenskaber inden for Rigsarkivets Mure. Altfor mange værdifulde historiske Kilder fra den nyeste Tid gaar rimeligvis den sikre Tilintetgørelse i Møde. Den af Rigsarkivar Erslev udarbejdede Registratur over Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede viser, hvor meget en tidligere Generation har kunnet indsamle. Det danske Rigsarkiv har paa dette Omraade Traditioner, som maaske er enestaaende blandt Europas store Arkiver.

Alle de foreliggende Arbejder, som har givet Anledning til disse Linjer, bærer Vidne om Rigsarkivets energiske Bestræbelser for at tilrettelægge sine Skatte for den historiske Forskning.

L. L a u r s e n s *Oversigt over den civile Centraladministration 1894—1913* slutter sig nøje til sine Forgængere, Kringelbachs forskellige Embedsetater, men er stringentere og mere meto- disk udarbejdet. Foreløbig har den størst Betydning for Arkivpersonalets Behandling af de nyere Afleveringer, men vil en Gang i en ikke fjern Fremtid ogsaa blive til Nytte for Personal- og Administrationshistorien og i høj Grad hjælpe Forskerne til at finde sig til Rette i den moderne Vrimmel af Regeringskon- torer. Øjeblikkets Historikere venter derimod med større Længsel paa den Behandling af Højesteret, til hvilken afdøde Arkivar Kringelbach havde gjort store Forarbejder, og som vistnok allerede er gjort trykfærdig af den nuværende Rigsarkivar. Som et beskedent Ønske kan Historikeren tillige udtale sin Forvent- ning om den *Oversigt over Diplomatiets Embedsmænd*, til hvilken en anden af Rigsarkivets Embedsmænd i Aarevis har gjort For- arbejder, og hvis Udgivelse er i høj Grad paakrævet; forhaabentlig ledsages den af et Tillæg om de fremmede Diplomater og Agen- ter, der i Tidens Løb har været akkrediteret ved det danske Hof.

Embedsetaters Udgivelse er en gammel Tradition i Rigs- arkivet og skyldes oprindelig A. D. Jørgensens Initiativ. Der- imod har den nylig afgaaede Rigsarkivar E r s l e v Æren af at have indset Nødvendigheden af at udgive en kortfattet *Oversigt over Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse*. Baade de yngre Tjenestemænd og ogsaa selv graanede Arkivforskere staar ofte famlende overfor Rigsarkivets utallige Fonds og har van- skeligt ved at finde sig til Rette mellem den store Vrimmel af Hjælpemidler, som i Aarenes Løb er udarbejdet. Flere uden- landske Arkiver, først og fremmest det engelske Record Office har da ogsaa forlængst indset Nyttens af slige Oversigter og sat et stort Arbejde ind paa deres Tilvejebringelse. Koncist i For- men, omhyggelig gennemtænkt og konsekvent gennemført som alt, hvad Kr. Erslev lægger Navn til, er dette Skrift ikke det mindst fortjenstfulde Resultat af hans Virksomhed som Rigs- arkivar. Enhver Arkivbesøgende vil med dette ved Haanden altid være i Stand til at finde Udgangspunktet for sit Arbejde og behøver ikke at blive i Uvidenhed om Tilstedeværelsen af noget Arkivfond eller Hjælpemiddel.

Endelig skal nævnes Registraturen over *Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede*, ligeledes udarbejdet af Kr. E r s l e v. Ogsaa

dette Arbejde er et ypperligt Hjælpemiddel til at finde sig til Rette i denne Afdeling af Rigsarkivet. Selv om den er forholdsvis kortfattet, vil den give Forskerne talrige Antydninger og i Forbindelse med det haandskrevne Brevskriver-Register, som forhaabentlig ogsaa en Gang bliver udgivet, kunne henlede deres Opmærksomhed paa det private Brevstof, som i de enkelte Tilfælde kan supplere det officielle Aktmateriale. Med Rette udtaler Erslev i Fortalen, at Udgivelsen af slige Vejledende Arkivregistraturer er noget af det nyttigste af A. D. Jørgensens initiativrige Virksomhed. Beklageligt kun, at den — som han tilføjer — har ligget hen siden 1900. Navnlig de engelske og franske Arkiver er derved kommen adskilligt forud for Danmark.

Dette betyder dog ikke, at de store *Ordnings- og Registreringsarbejder* indenfor Rigsarkivet er standset.

Tvertimod. De foreliggende Meddelelser om Rigsarkivets Virksomhed 1906—20 giver et levende Indtryk af de store Foretagender, som er i Gang. I *Kongehusets Arkiv* har Rigsarkivaren personlig foretaget en Revision og navnlig ordnet og registreret Christian VIII.s store Brevsamlinger. De forskellige *Hofarkiver* (Hofmarskalatet, Kabinetssekretariatet etc.) er bleven gennemgaaet. Hele *Danske Kancellis Arkiv* er ved et Arbejde, som har strakt sig over næsten alle 15 Aar, bleven fuldstændig revideret og nyregistreret og Forretningsgangen paany bleven undersøgt og udredet. Det samme gælder en Række Institutioner, som staar i nærmeste Forbindelse med Kancelliet: *Missionskollegiet, Universitets- og Skoledirektionen, Det kgl. Teater* etc. Udgivelsen af den nye Registratur over Danske Kancellis Arkiv er sikkert nær forestaaende. Ordningen af *Tyske Kancellis* inden- og udenrigske Afdelinger samt af *Udenrigsdepartementets* store Aktmasser er gaaet sin Gang. Da den i sin Tid udarbejdede og udgivne Registratur over *Rentekammerarkivet* er ganske utilfredsstillende, er der bleven sat et stort Arbejde ind paa en Nyordning af denne Afdeling. Selv om meget allerede er udført, er det dog stadig yderst vanskeligt baade for Arkivmændene og for Forskerne at finde sig til Rette i dette Arkiv. Forhaabentlig bliver det et af de Omraader, hvor der i de nærmest kommende Aar bliver sat de fleste Kræfter ind. Ogsaa i *Land- og Søforsvarsskollegierne* er der foretaget en — dog kun foreløbig — Ordning og Registrering. Endelig bør fremhæves den store Omordning af Rigsarkivets *Pergamentsamlinger*, som er foregaaet under Kr. Erslevs personlige Ledelse. For enkelte Deles Vedkommende gik den bestaaende Ordning helt tilbage til det 16. Aarhundrede og var i det hele ganske usystematisk og uoverskuelig, for slet ikke at tale om,

at den selvfølgelig var i Modstrid med moderne Arkivprinciper. En gennemgribende Nyordning er nu blevet gennemført, saaledes at Proveniensen ogsaa paa dette Omraade er bleven lagt til Grund, og en Række forskellige Arkiver opstaaet og rekonstrueret: Kronens, Bispers, Kapitlers, Herreklostres, Byers og Privates. Samtidig er Opbevaringsmaaden bleven forbedret, medens Voksseglene er ved at blive underkastet en Behandling, som skal sikre dem mod Tilintetgørelsen. Ogsaa i Landsarkiverne er der foretaget mange og store Ordningsarbejder. Er det et forfængeligt Haab inden alt for længe at imødesee en trykt Registratur over de bevarede Kirkebøger?

Rigsarkivar Erslev har en Gang mundtlig fremhævet Nødvendigheden af at faa udarbejdet saa mange *Registre* — Navne- og Sagregistre — som muligt og derved peget paa et Arbejde, som bør gaa Haand i Haand med den egentlige Ordning og Registrering, og som er af den største Betydning for den historiske Forskning. De foreliggende Meddelelser viser da ogsaa, at der netop paa dette Omraade er sket store Fremskridt. Over Pergamentsamlingen er der bleven udarbejdet en kronologisk Liste, saaledes at man let kan finde, hvor de enkelte Breve er henlagt. Til Christian VIII.s Brevsamling er udarbejdet en Navneliste. Til Tyske (Slesvig-Holsten-Lauenburgske) Kancellis Forestillinger forelaa der fra tidligere Tid et kronologisk Register og — paa meget smaa og upraktiske Sedler — et dertil hørende meget omfattende Navne- og Sagregister; dette er nu blevet revideret og renskrevet i store Protokoller, hvorigenem der er tilvejebragt et næsten uundværligt Hjælpemiddel. En gammel og uensartet Seddelregistratur over Rentekammerets kongelige Resolutioner er paa Grundlag af de originale Protokoller og Sager bleven suppleret og revideret. Ca. 20000 Sedler er derved bleven omredigeret og 4000 kommen til. For Aarene 1660—70 er Arbejdet afsluttet og Sedlerne bleven udskrevet i en Protokol. Endelig kan tilføjes, at der er udarbejdet Navneregistre til den almindelige Enkekasses Protokoller samt til Brevsamlingerne fra det 19. Aarhundrede.

Rigsarkivets Ordnings- og Registreringsarbejder er saaledes yderst omfattende og til overordentlig Nytte for den historiske Forskning. Selv om de af Rigsarkivar Secher — delvis under hollandsk Paavirkning — udarbejdede og formulerede Regler i visse Henseender er pedantiske og stiller for store Krav til Registreringens Udførlighed, har han utvivlsomt Æren af at have bragt dette Arbejde i et fast og ensartet System. En Sammenligning mellem Registratursedler, udarbejdede før og efter hans

Embedstiltrædelse, viser Fremskridtet. Nogle smaa praktiske Randbemærkninger er dog maaske ikke overflødige. Gennemgaar man i Sammenhæng Meddelelser fra Rigsarkivet fra den sidste Menneskealder, kan man ikke væge sig mod Indtrykket af, at Secher lidt for dogmatisk har stræbt at gennemføre Proveniensprincippet. Enkelte af Rigsarkivets gamle Samlinger, som Stykke for Stykke var registreret, kunde sikkert have ventet paa en Omordning, indtil mere nærliggende Opgaver var løst. Revisionen af Sechers egen Ordning af Danske Kancellis Arkiv hørte heller ikke til det mest paakrævede. I noget for ringe Grad har man sikkert vist Skaansel over for gamle Ordninger, som var kendt gennem talrige Citeringer. Der synes ogsaa at have raadet en Tilbøjelighed til samtidig at sætte for mange og for store Arbejder i Gang. I alle disse Henseender har Erslevs Virksomhed betegnet et Fremskridt. Han har holdt sig til bestemte Opgaver og ikke slaaet nye og større Brød op, end han kunde naa at faa bagt, samt stræbt at føre de mange halvt fuldendte Arbejder frem mod deres Afslutning. I øvrigt kan man ikke altid væge sig mod Indtrykket af, at Arkivets Embedsmænd undertiden gør for meget ud af Sagen, og at der ofte bliver sat et urimeligt stort Arbejde ind paa at finde Plads til de tit og mange Gange ligegyldige Sager, der svømmer rundt i ethvert Arkivfond. »Diverse Sager« er ikke tiltalende, men dog ofte en praktisk og forsvarlig Udvej.

Et andet Forhold er dog vigtigere for den historiske Forsker. I al Forretningsførelse i moderne Embedskontorer spiller Journalerne og overhovedet Protokollerne den alt overvejende Rolle ved Akternes Ordning. Dette er selvfølgelig baade rigtigt og nødvendigt. Eksemplet har imidlertid ført til, at man ogsaa ved Ordningen af Fortidens Arkiver er tilbøjelig til i for høj Grad at anvende dette System. Der raader sikkert en noget for stor Tendens til at samle de flest mulige Akter som Bilag til Protokolrækkerne og at opløse Dossierpakker med særlig Titel. Disses Mangel er iøjnefaldende, navnlig at Titlen aldrig fuldstændig kan dække Indholdet, deres Fortrin dog ligesaa ubestridelige. De lange Rækker af »Journalsager«, »henlagte Sager«, »Brevsager« etc. er en evig graa Masse, hvor intet fanger Blikket. Historikeren, som arbejder i et Arkiv, møder ganske vist med sine bestemte Ønsker vedrørende det Spørgsmaal, han vil undersøge. Ligesaa ofte faar han dog Ideer ved at se Titlen paa en Aktpakke. Der kan heller ingen Tvivl være om, at det rent praktisk er lettere for Forskeren at faa udleveret en hel Samling Sager vedrørende et bestemt Anliggende end møjsommeligt at skulle søge

den frem ved Hjælp af Journaler etc. Selv om der i Reglen mangler en Del, og han alligevel maa tage Protokollerne til Hjælp, er dette Arbejde lettere, naar han i Forvejen har Hovedmassen til sin Raadighed. Principet er rigtigt, men maa ikke drives for vidt.

Disse Randbemærkninger, som naturlig frembyder sig i Forbindelse med en Gennemgang af Rigsarkivets forskellige nye Publikationer, bør imidlertid af enhver arbejdende Historiker sluttes med en Anerkendelse af det overordentlig store grundige og — fordi det som oftest er navnløst — uselviske Ordnings- og Registreringsarbejde, som finder Sted indenfor Rigsarkivets Mure, et Arbejde, som mere end det almindeligvis udtales, er Forudsætningen for det allermeste af den historiske Forskervirksomhed, der udfoldes herhjemme.

Axel Linvald.

Tidshistorie.

Docent Curt Weibull har i tre Arbejder — *Sveriges och Danmarks älsta historia. En orientering* (Lund, 1922), *Om det svenska och det danska rikets uppkomst* (Hist. tidskr. f. Skåneland VII (1917)) og *Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden* (Lund, 1921) — offentliggjort en Række Studier, som tilsammen tagne behandler væsentlige Sider af den kulturelle og politiske Udvikling i Danmark og Sverige (delvis Norge) fra Menneskets Indvandring til ca. 1150 e. Kr.

Hvert af disse Arbejder har sit særlige Præg. Mens W. i det førstnævnte (men sidstskrevne), der fører Fremstillingen op til Folkevandringstid, har været henvist til, hvad der ad arkæologisk Vej kan siges om Bebyggelsens og Samfundets Udvikling i forhistorisk Tid, har han i det næste (det førstskrevne), spændende over Tidsrummet fra Folkevandringstid til ca. 1000, kombineret arkæologiske Undersøgelser med litterære, og endelig har han i det sidste, der behandler nordisk »Storpolitik« fra ca. 900—1150, kunnet kvittere Arkæologien og holde sig udelukkende til den skriftlige Overlevering. Denne Forskel i Kilder har ikke alene bestemt de enkelte Arbejders Form, men ogsaa i væsentlig Grad betinget deres Værdi. Thi det kan jo ikke nægtes, at W. har savnet visse Forudsætninger som Arkæolog, hvilket ikke i første Række viser sig gennem hans Problemopstilling, men derimod gennem hans Problemløsning.

Selve Hovedtanken: at det økonomisk bærende Grundlag for Kulturudviklingen tidligst er til Stede i de »gammeldanske«